

DŽOJDIP ROJ-BATAČARJA

PRIPOVEDAČ IZ
MARAKEŠA

Prevod s engleskog
Sandra Nešović

Beograd
2011
DERETA

*Za Nikol Aragi i Alanu Salijerno Mejson,
u znak zahvalnosti*

*Za moju dragu prijateljicu Dubravku Ugrešić
i dvadeset godina inspiracije i prijateljstva.*

MARAKEŠ

Trg Džema el Fna
Veče

Na kraju je važna samo istina.

A ipak, kada razmišljam o događaju koji je obeležio završetak moje mladosti, dolazim samo do jednog zaključka: da istina ne postoji.

Možda je to razlog što verujem filozofu koji je shvatio, na sopstveno čuđenje, da je istina upravo ono što se preobraća istog trenutka kada je otkriveno, postajući tako samo još jedno od mnoštva mogućih mišljenja, otvoreno za raspravu, neslaganje, dvosmislenost, ali takođe, neizbežno, i za mistifikaciju.

Drugim rečima, istine nema.

Posmatrano iz drugačijeg ugla, istina je pojam koji se neizbežno suprotstavlja samom sebi. Možda je to ono što se na kraju izrodilo iz moje priče. To bi moglo da objasni zašto vam, namesto istine, nudim daleko veću utehu: san.

Msa l'khir. Dobro večer. Dozvolite mi da vam se predstavim. Moje ime je Hasan. Ja sam pripovedač, vladar carstva prostranijeg od svega što se može obujmiti pogledom, to jest mašte. Pamćenje mi više nije kakvo je nekad bilo, ali ako se dogovorimo za razumnu cenu, ispričaću vam priču za koju vam obećavam da je nikada ranije niste čuli. To je ljubavna priča, baš kao što su sve najbolje priče ljubavne, ali ona je takođe i misteriozna, budući da obuhvata nestanak jednog ili drugog ljubavnika, ili možda oboje, ili pak nijednog od njih. To se zbilo pre dve godine, mada je moglo biti i pre pet ili deset, ili čak dva-deset i pet. Takvi detalji su nevažni. Crvenkasta prašina je te večeri lebdela u vazduhu isto kao i večeras, svetlost sa tezgama sa začinicima i voćem bacala je sjajne odbleske nalik pustinjским utvarama, neumorni žamor bubnjeva podizao se i spuštao poput tela na pesku i, sve u svemu, okolnosti koje su okruživale ljubavnike zaustavile su čitav bajkoviti grad i zauvek izmenile karakter njegovog poznatog sastajališta,

što je Džema el Fna, verovatno najčudnovatiji gradski trg na svetu, ovekovečen u toliko mnogo priča.

Dopustite mi da ponovim: istinitost moje priče je neuhvatljiva, kao i činjenica da li je žena nestala ili nije, da li je to bio muškarac, ili oboje, ili niko. Ono što je na kraju bitno jeste život, vazduh koji diše, komešanje talasa, kretanje peska na dinama i razbijanje valova o obalu, jer svako zrnce peska ogledalo je suprotstavljenih pogleda i svedočenja.

Koji jezik govorite, stranče? Engleski? U redu, daću sve od sebe, iako se bolje snalazim s francuskim i, naravno, najlakše bi bilo pričati na arapskom. Recite mi odakle ste. Iz daleka? Razumem. To nije ni bitno. Ovde na Džemi, svi su došljaci. Ne želim da zabadam nos gde mu nije mesto, ali ovo je neophodan uvod, potreban za stvaranje atmosfere. Sedite, molim vas, i pridružite se krugu mojih slušalaca. Možda će vam se zemlja isprva učiniti tvrdom, ali ja ću isplesti čarobni tepih od reči, koji će vas ubrzo odvesti daleko od ovog mesta. Dozvolite mi da vam sipam malčice čaja od nane, da uz njega pratite moje pripovedanje. Mi imamo svoju tradiciju gostoljubivosti. Postoje pravila kako se izvesne stvari moraju odraditi. Ako ne učinim da vama bude prijatno, kako onda mogu da očekujem da ćete saslušati ono šta imam da vam kažem? Priča je kao ples. Potrebno je makar dvoje ljudi da je ožive, onaj koji pripoveda, i onaj ko sluša. Ponekad se uloge zamene, pa onaj koji daje postane primalac. Oboje govorimo, oboje slušamo, pa čak i ćutanja postaju napeta. Od malog broja savršeno običnih reči tapiserija postepeno dobija svoj oblik, naginjući ka snu, ali ipak dovoljno bliska stvarnosti, koja vrlo često ostaje neuhvatljiva. To je čin uzajamnog poverenja, zajedničkog maštanja. Suština je u tome da li smo u stanju ili nismo da poverujemo glasu onog drugog, a ishod toga će se iskazati kroz priču koju zajedno stvaramo. Rezultat će se obelodaniti u komadićima prošlosti koji doplivaju u sadašnjost. Možda će upravo ono čega se ne sećamo na kraju sačinjavati jezgro naše priče, doprinoseći svojim zrcem istine i preobraćajući sećanja u mitologiju.

Ali ovo su razmišljanja koja se kružno kreću bez kraja i početka, poput kolutova dima u vazduhu. Ona su pogodna da uz njih brže prođu duge večeri preispitivanja sa prijateljima u zelenoj dolini

Urika, u visokim atlaskim planinama, odakle sam ja rodom, mada sam takođe mogao da dođem iz belih zidina El Suvajre, na atlantskoj obali, ili iz Zagore boje peska, gde poslednji stenama oivičeni tragovi planina prepuštaju vladavinu zlatnoj pustoši. Sve su to predivna mesta, i ja potičem iz svih njih, zavisno od potreba priče kojoj sam trenutno posvećen, njenog mirisa, atmosfere i okolnosti. To je način na koji mi ostavljamo svoj trag, s jednim okom na stvarnosti, a drugim čvrsto zagledani u fantaziju. To pomaže da se proširi opseg pripovesti, posebno uzevši u obzir da ja nisam mnogo putovao, svakako ne toliko kao vi, niti, kad smo već kod toga, moj brat Mustafa. Ali zato sam bio u Rabatu i Kazablanki, a nameravam da jednog dana posetim udaljenija mesta, kao što su Meknes i Fes i Tanger. Bajkovita imena, opevani gradovi: oni imaju dugu i uzvišenu istoriju, dok njihove čari naprosto prizivaju. U međuvremenu, ja svake zime doputujem u Marakeš kako bih izbegao oštru hladnoću planina, pustinju ili more – zavisno od toga gde se zateknem te godine – ali takođe i stoga što me nagoni želja da dokučim šta se zaista zbilo te večeri ovde na Džemi, kada je u vazduhu titralo nešto veoma čudno, čak i pre nego što su se dvoje stranca pojavili prvi i, kako se kasnije ispostavilo, poslednji put.

Jer, mene to naprosto proganja.

DŽEMA

Sumrak se te večeri rano spustio. Sunce se hladilo na horizontu poput tvrdog crvenog ugruška, a tamni i niski oblaci samo su naglašavali njegovu snagu. Spirale dima sa ognjišta uzdizale su se iznad zbijenih krovova, a poj mujezina prosipao se preko trga. Bio je to čas molitve, obrednog pranja, kada prodavci zatvaraju radnje u sukovima i kreću ka svojim domovima. Dakle, bilo je to baš jedne takve večeri, pre dve ili možda pet ili deset godina, iste kao i večeras. Smestio sam se na severoistočnom delu trga, blizu mesta gde Ulica Mule Ismaila uvire u Džemu, pored ružičastih kamenih stepenica na ulazu u poštu, kraj mesta gde mladi plesači iz berberskog plemena Šleuh izvode svoje seksualne rituale i nude se mušterijama, dok njihovi po-

kreti ništa ne ostavljaju mašti. Ovo ne govorim ni kao moralista ni kao preterano čedan čovek, budući da mene nije lako sablazniti, ali priznajem da ponekad moram da skrenem pogled, iako i ja izvlačim korist zahvaljujući gužvi koja se okuplja oko tih dečaka.

Međutim, još od te noći o kojoj želim da vam pričam, ja više ne sedim na svom nekadašnjem mestu. Moguće je da sam sujeveren, ali uspomene koje me vezuju za tu tačku suviše su bolne. Stoga, danas polažem svoj ćilim na sasvim suprotan kraj trga, pored blistavo osvetljenih tezgi sa limunom i tik uz policijsku stanicu. To mi omogućava da svoje priče nižem u miru, mada istovremeno držim na oku sve što se oko mene događa. Ima trenutaka kada je i izgled neke mlade turistkinje, često i površan pogled preko rame na ili blesak nekih tamnih očiju u kojima se ogledaju sumporne lampe, dovoljno da mi vrati sećanje na onu jezivu noć i da mi odvрати pažnju. Onda moram da se pomučim da ponovo pohvatam niti svojih rečenica i da se setim o čemu sam pričao. Ali to se vrlo retko dešava. Ja sam veoma cenjen u krugovima pripovedača na Džemi, poznat po lakoći naracije, po snazi reči, po svestranosti mašte, i po tome što zastajem samo da bih odgovorio na pokoje pitanje radoznale dečice. Ili, barem je tako bilo pre nego što su ono dvoje nesrećnika nestali kao da su isparili u vazduhu, nepovratno menjajući tok mnogih života, ne samo mog, i nažalost dovodeći do hapšenja i robijanja mog tvrdoglavog brata Mustafe. Ali, počeo sam mnogo da brzam, a možda bi trebalo na trenutak da se osvrnem na slučajno prisustvo mog prijatelja Aziza, koji se našao među prvima koji su te večeri videli strance pre nego što su oni zaronili u haotičnu tamu trga.

RIJAD

Aziz se pojavio noseći džezvu čaja od nane i nekoliko čaša. Dok ih je raspoređivao, jato golubova je prhnulo iznad naših glava i poletelo ka suprotnom kraju trga, gde je skupina turista u svetloj odeći upravo izranjala iz jednog od sukova. Ptice su se kretale grozničavo mašući krilima, pa je Aziz na trenutak zastao i samo ih gledao.

Vazduh je u sumrak bio obojen rozikastim nijansama i bistar, pa ste još uvek mogli da vidite kroz mrak koji se tek zgušnjavao. Golubovi su se kretali u vidu levka preko trga i jedna turistkinja, mlada žena duge plave kose, potrčala je za njima, glasno se smejući. Aziz ju je ispratio svojim nasmejanim očima; zatim je seo usred mog kruga slušalaca i ja sam najednom primetio da na sebi ima istu maslinasto-zelenu dželabu koju je nosio na dan nestanka. To je u meni probudilo neočekivano stvaran osećaj da sam se vratio kroz vreme. Uzvrpoljio sam se, što je Aziz svakako zapazio, budući da mu je preko lica preleteo izraz neprijatnosti. Čutao je jedan časak duže nego što to lepi maniri nalažu, a kada se konačno oglasio, to je bilo gotovo šapatom, što je otkrivalo njegovu uzrujanost, pa čak i kajanje.

„Hvala ti što si me pozvao da kažem šta imam, Hasane“, rekao je, i onda zastao, dok su mu oči svetlucale. „Šta želiš da ispričam tvojim slušaocima? Možda bi trebalo da počnem sa nekoliko reči o sebi? U redu? Vrlo dobro. Zovem se Aziz. Potičem iz malog sela u blizini Laojuna, u zapadnoj Sahari. Radim kao konobar u jednom restoranu pod nazivom *Rijad Dar Timtam*, u samom srcu Medine, a te večeri o kojoj Hasan govori, moj radni dan se bližio kraju.“

Ponovo je začutao, tragajući za rečima, a pogled mu je bio dalek usled napora da se svega priseti. Nisam se mešao, dajući mu koliko god mu je vremena potrebno, jer sam bio svestan koliko je tačnost važna. Rečima nešto mekšim nego ranije, nastavio je: „Bilo je oko sedam sati naveče. Mučila me je glavobolja izazvana neobičnim snom koji sam usnio prethodne noći, o zidovima peska koji se kreću ka Džemi i gutaju sve što im se na putu ispreči. To me je užasnulo, i pamtim da sam taj san podelio s tobom, Hasane, pokušavajući da protumačim njegovo značenje.“

Nije gledao u mene dok je govorio, oči mu behu poluzatvorene u usredsređenosti. Polagano pijuckajući čaj, nastavio je: „Još uvek sam razmišljao o svom snu kada su oni došli iz jedne sporedne uličice – dvoje stranaca – iz pravca suka Zrabija, gde su se u stara vremena, neposredno pred zalazak sunca održavale aukcije robova. Dok su se oni kolebali pred mojim pragom, bacajući duge senke, ja sam požurio da ih pozdravim. Odmah sam osetio nešto posebno u vezi s njima. Devojka je bila nalik gazeli, vitka, sitnih

kostiju, imala je krupne tamne oči i bila je znatno niža od svog pratioca. Sve vreme je govorila, prateći reči ljupkim mahanjem rukama, i činilo se da je savršeno sposobna da unapred pogodi sve njegove želje. Mladić je bio tamnije puti, koža mu je imala nijansu senki na površini peska. Podsetio me je na nekog arapskog plemića, onako visok, tankih udova i crne kose, dok je nešto u njegovom uspravnom držanju nagoveštavalo tragove onostranog. Retko su pogledavali jedno u drugo, ali kada su to činili, oči kao da im behu omađijane međusobnim prisustvom.“

Aziz je otpio još jedan gutljaj čaja i bacio hitar pogled na sve brojniju publiku. Sedeli su ćutke, prateći ga s budnom pažnjom, a njihova lica su odavala izraz zamišljene smirenosti. Mesec je upravo bio izašao, vazduh je bio mek i prozračan, pa je Aziz sa sebe zbacio cebe i ispravio leđa, očigledno postajući sve samouvereniji što je više zalazio u detalje.

„Tražili su neki miran kutak“, nastavio je on, „a budući da je u restoranu vladala opšta gužva, izveo sam ih u dvorište, gde se nalazilo nekoliko stolova raspoređenih među stablima limuna i cvetnim grmovima. Izabrali su naročito mračno mesto u jednom ćošku – činilo se kao da teže tami. Doneo sam im vodu, a kada su me pogledali, njihove su oči zasijale kao plamen sveća. Zbog toga sam se osetio nekako rasejano, a kada me je mršavi mladić nešto upitao, nisam bio u stanju da susretнем njegov pogled. Oči njegove pratilje imale su jednako uznemiravajuću moć da istovremeno budu usmerene i ka meni i ka još nečemu drugom. Upravo u tom času mi je palo na pamet, kao neka vrsta suzdržanog predskazanja, da je Smrt ušla u Rijad pod maskom tog lepog momka i devojke.

„Uzrujan, izgovorio sam se iznenadnim naletom umora i zamolio sam prijatelja Abdelikrima da ih usluži umesto mene. Složio se da zaista postoji nešto čudno u vezi s njima. Kasnije mi je čak rekao da se, dok su jeli, on prisetio, neočekivano i bez nekog određenog razloga, onog procvetalog drveća koje ga je dočekalo pre mnogo godina kada je prvi put kročio nogom u Marakeš. Upravo ga je mladićeva blagost najviše dirnula, dodao je, za razliku od utiska koji je ostavio na mene. Njegovu sam ubeđenost smatrao dovoljno uverljivom, pa kada je par završio s jelom, vratio sam se da ih ponovo lično uslužim. Naručili su čaj od nane, koji je mladić

žedno ispio, ne odvajajući pogled od čaše, dok ga je devojkica posmatrala sa nežnošću koja je nagnala i moje srce da jače zalupa. Zimska noć je donosila svež povetarac. Nije bilo drugih gostiju u dvorištu. Vratio sam se na svoje mesto i ostavio ih da budu sa svojim sopstvenim mislima u toj tišini obasjanoj lampionima.“

Aziz je sve to ispričao odmerenim, suzdržanim tonom, a zatim me je pogledao kao da traži moje odobrenje pre nego što nastavi. Klimnuo sam glavom, pa je on krenuo dalje s pričom, ali povišenim tonom, koji je odavao notu nemira.

„Takve su bile moje misli dok sam ih te večeri posmatrao kako odlaze. Izašli su jednako tiho kao što su i ušli. Ona ga je držala za ruku dok je on hodao prav kao sveća. Ulice su odisale mrazom; on ih je progutao. Pamtim kako sam bacio pogled na nebo: oblaci su oblikovali dvostruki prsten oko Meseca, koji je imao neku posebnu crvenkastu nijansu.

„Kada sam se vratio u dvorište da počistim sto, primetio sam da su njihove čaše hladne kao led, sa kondenzovanim kapljicama na ivicama, iako sam im poslužio vreo čaj. Skrenuo sam Abdelikrimu pažnju na to, i on je iskolačio oči u neverici. Zatim je prstom pokazao na inje koje se neobjašnjivo skupilo po listićima nane na dnu čajnika.“

Aziz je usporeno odmahivao glavom, pogleda uprtog u tlo.

„Izašao sam na ulicu da popušim jednu cigaretu i da se saberem. Noć je postala maglovita i hladna. Većina prodavnica u sukovima zaključale su svoja vrata. Samo su se malobrojni zračci svetlosti iz fenjera probijali kroz senke. Seo sam na tronožac, povlačeci dim iz cigarete i nastojeći da ubedim samog sebe kako za neke stvari jednostavno ne postoje objašnjenja.“

ISTINA I METOD

Aziz je uzdahnuo i prešao pogledom preko trga, kao da je pokušavao da pronađe neki izlaz iz tih uspomena. Rasejano se promeškalo, pogledavši me u nadi da ću mu ja ponuditi neko objašnjenje. Ali ja sam ćutao. I šta bih mogao da mu kažem? Njegovo iskustvo je bilo deo istog poretka kao i sve ostalo te večeri.

Aziz je iznova uzdahnuo. Ne trudeći se da prikrije povezanost ideja iza sopstvenih reči, dodao je: „Pretpostavljam da uvek postoji očekivanje da će nam sama činjenica da smo nešto ispričali drugima pomoći da to isto razumemo.“ „Šta da razumemo?“ upitao sam, a on je pocrveneo kao da sam izrekao izuzetno nakaradnu psovku. „Zašto i šta im se dogodilo, naravno“, odgovorio je.

Osetio sam potrebu da ga razuverim. Nisam bio svestan toga koliko je sećanje na njihov susret bilo nabijeno sumnjama. Ustavši, prišao sam mu bliže i zagrlio ga. Ubedljivim tonom, kazao sam: „To dvoje mladih nesrećnika nisu bili posetioци s nekog drugog sveta, dragi moj Azize, oni su u svakom smislu bili ljudska bića. Kada bismo tvrdili suprotno, to bi bilo isto kao da popuštamo pred praznim sujeverjem, čega je već bilo dovoljno kada su u pitanju događaji od te večeri.“

Aziz je odmahnuo glavom i žalosnim glasom rekao: „Ono što ti propuštaš da vidiš, a što sam ja verovatno nevešto izložio, jeste neizmerna rastrojenost koju su ti stranci kod mene izazvali. Za razliku od tebe, ja nisam učitelj života; ja sam ponizan čovek, konobar u restoranu, i moja skromna odanost dužnosti je sve što mogu da ponudim kako bih doprineo tvojoj veštini pripovedanja. Kada se dogodi nešto za šta ne postoji objašnjenje, mene to uzrujava.“

„Razumem“, rekao sam.

Uputio mi je pogled pun očajanja. „Razumeš li zaista? Možda je tako. Na kraju krajeva, ti si gospodar sećanja. Više od većine, ti si upoznat s takvim stvarima. Svejedno, može li iko istinski da zna šta znači biti ljudsko biće u današnje vreme? Da li je moguće znati kakva tama čuči u srcu čoveka? Ova pitanja postavljam zato što mi se čini da ima trenutaka kada istina više gotovo nije ni važna, mada svakako niko ne može da je odbaci. Ono što ima smisla – što je zaista smisljeno samo po sebi – po meni je jedino što se računa.“

Dotle sam stajao pored njega; sada sam se udaljio i obratio se krugu svojih slušalaca. Nisam oslovio nijednog određenog člana te skupine, ali je moj pogled pao na svakog pojedinačno, dok su tako sedeli umotani u čebad i ogrtače, sa pažljivom usredsređenošću u svakoj crti lica. Govoreći polako, ujednačenim, odlučnim tonom, rekao sam:

„Naravno da je moguće znati koji elementi sačinjavaju čoveka. Pomislite na mene, na primer. Poznajete me kao Hasana, pripovedača, jer tako sam odlučio da vam se predstavim. Dolazim iz planina i ovde sam da bih vas zabavio, jer to je moj poziv, kao što je bio slučaj sa mojim ocem i njegovim precima. Svuda oko mene, grad širi ponudu svoje robe – mnoštvo svojih priповesti – a ja ih nadgledam kao sa visine i određujem šta je od njih vredno reći, a šta mora da ostane neizgovoreno, posvećeno, možda s neki dobrim razlogom, mraku zaborava. Vi ste se okupili oko mene sa očekivanjima da je moja mašta ista kakva nekada beše, da možete da se oslonite na nju i na moć mog pripovedanja. Međutim, večeras, stvari sam postavio drugačije. Večeras ja pozivam vas da prepletete svoja sećanja s mojima, i da zajedno uđemo u trag događaju koji nije nalik ničemu drugom što smo do sada iskusili. Šta će se iz toga roditi? Pre svega, naše međusobno poverenje, jer će upravo taj element vere podariti slobodu našoj istrazi, uliće joj odvažnost i upornost. Ali ko može da garantuje za njenu istinitost? I ko će među vama ustati i posvedočiti da je zaista postojala priča kao što je ova koju sada iznosimo? Jer, svako od nas duboko iznutra krije odaju s tajnim uspomenu, i to je mesto koje radije ne bismo nikome otkrivali.“

DRVO VRANA

Na trenutak sam zastao kako bih došao do daha, i dok sam to činio, Mesec se uzverao iznad bedema Medine, a njegov je sjaj svim onim kućama koje su okruživale Džemu donosio olakšanje. Zajedno s njegovim uzdizanjem, stigla je i hladnoća. Navukao sam ogrtač, a neki od mojih slušalaca, olabavivši čebad svezanu oko svojih dželaba, prebacivši ih preko glave. Jedan od njih, sveštenik guste brade, sada je podigao ruku i progovorio hitrim jezikom i sa snagom koja je zahtevala pažnju. Beše to jedan crnomanjast čovek srednjih godina. Iako je nosio prostu odeću, njegov je glas bio upečatljivo uzvišen, pa sam u njemu naslutio oštrinu i istančanost uma.

„Naravno da sve to što govorite zvuči razumno“, sumnjičavo je primetio, „ali iza svega toga postoji neki plan. Ukalupljen je tako da

odvede do unapred određenog kraja, a to je razrešavanje vašeg brata od zločina za koji je samovoljno priznao da ga je počinio.“

Hladno sam ga odmerio.

„Ne postoji tu nikakav obrazac“, odgovorio sam, „a stremim ka jednom jedinom cilju: ka pronalaženju istine – one jednostavne, životne istine, kakva se nalazi u korenu svakog iskustva. Što se tiče mog brata, neću skrivati svoju nadu da bismo, ukoliko bi svako od nas bio veran svojim sećanjima na to veče, ako se ne bismo plašili bola i sve detaljno ispitali, na kraju prosvetlili ono što nam je za sada nedostupno. A naš će trud dovesti do znatno boljeg ishoda ako krenemo od početne tačke, ako svaki put kopamo sve dublje i prodremo makar malčice dalje u razumevanje.“

Moj sagovornik je dao učtivu i neutralnu opasku da moju veru u maštu smatra naprosto dirljivom.

„Ne radi se tu toliko o mašti koliko o pamćenju“, odgovorio sam.

„Koje nije ništa drugo do mašta“, zaključio je, „zar ne? Naša se mašta vrti oko snova; pamćenje se krije u njima. Sećanja oslobađaju reke čežnje; mašta navodnjava te reke kišom. Oni se međusobno hrane.“

Odbio sam da budem izazvan.

„Vođen sam potrebom za istinom“, samouvereno sam uzvratio. „Moj brat je u zatvoru zbog zločina koji nije počinio. Ja želim da saznam šta ga je tamo odvelo. To je težak zadatak, slažem se, ali nije i neostvarljiv.“

Njegov osmeh je bio sumnjičav.

„Čini se da ne shvatate da je vaša istina paradoks, imajući u vidu da sećanja mogu da budu izmišljena, kazao je. Naoružani sopstvenim arsenalom namera, vi ste se spremili da istražite događaje od te večeri – ali u vidu fikcije, ne kao zapamćenih činjenica. Gde se nalazi središte, tačka orijentacije, u ovoj igri senki?“

„Središte je tamo gde je srce“, odlučno sam odgovorio.

Njegova usta su se oklembesila. Navukao je čebe čvršće oko tela.

„Vi splićete mitologiju oko jednog zločina. Žao mi je što sam toliko otvoren, ali meni to tako izgleda. Suočeni sa užasavajućom činjenicom o krivici svog brata, pokušavate da razapnete mrežu između samog sebe i stvarnosti. Kada je sećanje nejasno, mašta po-

staje beskonačna – a slatka iluzija je uvek poželjnija od istine, posebno ako je ona neprijatna.“

„Ja ništa ne pletem“, porekao sam. „Ukoliko je u pitanju paukova mreža, onda ona nije mojih ruku delo. Moj trud je drugačije prirode. Ja želim da je raspletam.“

Na trenutak je samo zurio u mene sa uznemirujućom prodornošću. Ostatak moje publike kao da nije ni postojao, budući da on nije davao nikakve znake da je svestan njihovog prisustva. Izenada, pognuo je telo u ukočen naklon i jedva vidljiv osmeh ironije iskrivio je njegove usne. Kada se uspravio, odmahnuo je rukom i hladno nastavio: „Gajite ogromnu veru u jezik i njegovu moć povezivanja.“

„Čovek mora u nešto da veruje“, tiho sam izgovorio.

„Ali šta ako je pripovedač iskvaren, a njegovi motivi nepouzdati?“

Nekoliko časaka sam se kolebao, svestan opasnosti da izgubim slušaoce pre nego što je večer zaista počelo. Odlučivši da budem na visini zadatka, pomirljivo sam rekao: „Žao mi je, možda se nisam baš najbolje izrazio. Sigurno bi večerašnja priča mogla da rasprši vaše sumnje?“

Nije obratio pažnju na moje izvinjenje, ali je namesto toga rekao, sve vreme ostajući pri odbojnom tonu: „Inšalah, videćemo.“

Uzvratio sam mu učtivo, visoko uzdignute glave.

Nakon kratke pauze, nastavio sam da govorim:

„Dozvolite mi da vas vratim natrag na to večer. Iako je malo verovatno da bismo mogli da se izgubimo na tom izletu, budite uvereni, uzevši u obzir prirodu tih zbivanja, da će ipak biti tako. Naša promenljiva sećanja će izbrisati svaki poznati putokaz: džamije i minarete, sukove i ćorsokake, trg istačkan izmetom golubova i mrežu uličica koje do njega vode. Pod našim stopalima, i sama zemlja će se pretvoriti u prah, dok će iznad naših glava, crveno nebo nad Marakešom doživeti toliko preobražaja da ćemo se na kraju smatrati srećnicima što smo uopšte sačuvali smisao za orijentaciju.“

Ali sve je to još uvek u budućnosti. Za sada, naša polazna tačka je vrh Kutubija džamije, koji baca svoju senku u pravcu Džeme. Krećemo oprezno, kao u snu, prateći iglu dok se ona proteže preko Avenije Muhameda V i pored niza kočijaša koji strpljivo čekaju na mu-

šterije, uprkos vrelini dana i svežini večeri. Između sedme i osme kočije, u mutnjikavoj pomrčini trga Fuko, jedan plemeniti kiparis nadvisuje svoje susede, ogledajući se, visok, na najvišem minaretu džamije. Ja taj kiparis zovem Drvo vrana, zbog mnoštva pustinjских vrana koje se gnezde u njegovoj krošnji. Upravo su me one upozorile na neobičan splet događaja koji će uslediti kasnije te večeri, jer je njihova uskomešanost uvek siguran znak da nešto nije u redu.

Bilo je i drugih znakova. Grad je mirisao na pepeo. Crvenkasti Mesec je bio pun, uokviren prstenom od svetlosti. Neprirодно vlažan vetar je duvao s planina, unoseći jezu u kosti. Nešto kasnije, crvena viljuška munje isušila je vazduh, dok su njeni odblesci šibali ulice.

Uprkos svim tim predskazanjima u večeri nestanka stranaca, ja sam se postavio na svoje stalno mesto, sa zatupljenošću koja me još uvek zapanjuje, i spremio se da počnem s uobičajenim pripovedanjem.

AKROBATA

Ko mi je prvi skrenuo pažnju na sevanje munja? Ili na nepovezanu potmulu grmljavinu u sumrak, koja je prethodila munji namesto da bude obrnuto? Da li je to bio Tahar, umetnik na trapezu? Dopustite mi da razmislim; takvo nesavršeno pamćenje biće moja greška.

Sada sam se setio. Nije to bio Tahar, koji se znatno kasnije pojavio na sceni, i to u jednom neopisivom kostimu. Bio je to akrobata Said, koji živi u trošnom sobičku sa neobplavim vratima, blizu Bab ed-Debaga, verovatno najstarije od svih kapija koje su uglavljene u bedeme oko grada.

Said je neobičan na više načina. Šuška se da je pas otrčao s njegovom posteljicom novorođenčeta pre nego što su stigli da je zakopaju, što bi moglo objasniti njegovu sklonost da radije boravi u vazduhu nego na zemlji. Još nešto: on je akrobata koji nosi naočari. Možda ste ga videli kako nastupa na trgu, s naočarima pažljivo pričvršćenim pomoću vrpce vezane oko glave. On je plesač u vazduhu, neko ko se oslobodio svakodnevnih stega kako bi sopstvenoj mašti dao potpunu vlast. Kada posmatram njegove